

'Kwaliteit kost tijd'

Visitatie en evaluatie van 16 welstandscommissies 2009–2010

Hoofdstuk 1

1. Inleiding

1a. *Voorgeschiedenis*

In 2006 werden voor het eerst in veertig gemeenten de commissievergaderingen bezocht. Een uniek moment om er achter te komen of de verschuivingen in de welstandsadvisering sinds de wijziging van de Woningwet in 2003 hun beslag hadden gekregen. In hoeverre voldeden al die commissies vijf jaar na dato aan de vereisten van transparantie, openbaarheid, zorgvuldige verslaglegging, werken met welstandsnota's en criteria, mandatering of zittingstermijnen? Hoe betrokken bleken burgers of de politiek te zijn? En op welke manier zou een waarneming of visitatie op een bepaald punt in de tijd inzicht kunnen bieden in deze materie? Hoe waardevol of geldig is zo'n observatie eigenlijk?

De visitaties werden uitgevoerd door een groepje personen, afkomstig uit de regionale welstands- en monumentenorganisaties¹ en de Federatie Welstand. Met een enquêteformulier op zak, bezochten ze zo onopvallend mogelijk commissievergaderingen om te kijken hoe het er in de praktijk aan toe gaat. De uitkomsten van deze bezoeken zijn in februari 2007 samengevat in het rapport 'Evaluatie welstandscommissies'. In het rapport zijn conclusies getrokken en aanbevelingen gedaan. De conclusies, die overigens niet een wetenschappelijke pretentie hebben, waren op sommige punten positief, op andere punten kon er nog heel wat verbeterd worden.

Een van de aanbevelingen was de visitatie een structureel karakter te geven. In het regelmatige directeurenoverleg van de regionale welstands- en monumentenorganisaties is deze structurele visitatie als actiepunt geagendeerd, uit te voeren door de Federatie Welstand met ondersteuning van de organisaties. Ook het algemeen en dagelijks bestuur van de Federatie Welstand zijn in het project gekend, waardoor ook een beroep kon worden gedaan op de gemeentelijke commissies. Eind 2007 is een werkgroep opgericht om de visitatie de gewenste structurele vorm te bezorgen. De werkgroep, bestaande uit Peter Boelens, Gerda ten Cate, Louis Houët, Ap Timmermans en Noud de Vreeze, is in 2007 een aantal malen bijeen geweest. Medio 2009 is de organisatie van de tweede visitatieronde van start gegaan, met de eerste 16 visitaties uitgevoerd in het najaar van 2009 en het voorjaar van 2010. Van deze 16 commissiebezoeken wordt hier verslag gedaan, een tussenstand in een doorlopend visitatieproject.

1b. *Doelstelling*

Sinds de wijziging van de Woningwet in 2003 heeft een gemeente de verplichting een welstandsnota op te stellen en door de gemeenteraad te laten aannemen, een onafhankelijke welstandscommissie aan te wijzen

¹ Er zijn acht regionale welstandsorganisaties in Nederland, te weten: Libau (werkterrein: provincie Groningen), Hûs & Hiem (Friesland), Drents Plateau (Drente), Het Oversticht (Overijssel en Flevoland), Gelders Genootschap (Gelderland), Welstand en Monumenten Midden-Nederland (Utrecht), Welstandszorg Noord-Holland (Noord-Holland) en Dorp, Stad en Land (Zuid-Holland en Zeeland). De provincies Noord-Brabant en Limburg kennen momenteel geen regionale welstandsorganisatie.

die bouwaanvragen toetst aan de criteria uit de welstandsnota en de gemeente haar advies uitbrengt. Een gemeente kan besluiten geen welstandsnota op te stellen/welstandsbeleid te voeren (Boekel is de enige gemeente die in 2003 besloot geen welstandsbeleid te voeren). Er zijn ook gemeenten die wel een nota hebben, maar bouwplannen niet toetsen (voormalige gemeenten Nieuwkoop en Jacobswoude), of in plaats van een meerkoppige commissie een eenmanscommissie in de figuur van een *dorpsbouwmeester* aanstellen (dit is het geval in een aantal Limburgse gemeenten). Gemeenten hebben de afgelopen jaren veel ruimte gekregen (en genomen) om het welstandsbeleid naar eigen inzicht in te richten; deze autonome aanpak om ruimtelijke kwaliteit te organiseren betekent een geweldige stap vooruit. Een van de meest dwingende wetswijzigingen is openbaarheid in het proces geweest. De welstandscommissie moest vanaf dat moment een letterlijk open, democratische werkwijze ten toon spreiden.

De visitatie is voor de Federatie Welstand een belangrijk middel om commissies een spiegel voor te houden en zodoende de kwaliteit van het commissiewerk waar nodig te verbeteren. Ondanks protocollen in gemeenteartikelen, in welstandsnota's, bij organisaties en bij de Federatie Welstand zelf over procedures en gedrag van commissies en leden, mag de aandacht niet verslappen. Excellent commissiewerk is niet vanzelfsprekend, zoals ook kwaliteit niet vanzelfsprekend is, maar moet telkens weer bevochten en beschermd worden. Zelfreflectie (de hand in eigen boezem steken) is noodzakelijk, want dankzij controle kan het maatschappelijk draagvlak voor welstand behouden worden en de standaard verhoogd.

1c. *Draagvalk*

Ook uit de eerste visitatieronde was de hoofdconclusie dat het creëren van draagvlak buitengewoon belangrijk is. Sinds 2003 is welstand dan wel wettelijk verplicht en ingebed in de gemeentelijke organisatie, maar hoe wordt er door het grote publiek, de 'gebruikers' tegen welstand aangekeken? Wie zijn die gebruikers en hoe worden ze geadviseerd en verder geholpen op weg naar het verkrijgen van een bouwvergunning? En hoe is het draagvlak voor welstand binnen gemeentelijke organisaties zelf? Hoe betrokken is de politiek, hoe betrokken zijn de gemeentelijke diensten, wat heeft men over voor ruimtelijke kwaliteit?

Zoals in het rapport van 2007 doorklonk, zijn de geluiden dat welstand maar beter helemaal kan worden afgeschaft, nog niet verstomd, toen niet en nu ook nog niet. Burgers hebben er beweerdelijk last van, ze worden ernstig beknot in hun vrijheden. Bovendien zouden burgers zelf heel goed weten, wat mooi en lelijk is, en wat geeft het eigenlijk? Misschien verrommelt de wereld een beetje, maar is dat dan zo'n ramp als dit bijdraagt aan het levensgeluk en woongenot van mensen?

De toenemende individualisering en ingewikkeldheid van onze huidige maatschappij eist een tol. 'Not in my Backyard' is een term die de laatste jaren furore maakt. Wat ik mag en wil, mag u niet. Burgers wensen niet langer in een gareel te zitten; de oppassende, zich voegende burger van de decennia direct na de Tweede Wereldoorlog met zijn saamhorigheidsgevoel, zuil en gezinsopbouw in een samenleving van wederopbouw is definitief voorbij. Het hier en nu wordt gekenmerkt door een *foot loose* bevolking die niet meer woont, waar zij werkt; die veel vakanties in het buitenland doorbrengt en het eigen land minder kent; die geen tuin wil, maar een balkon; die veel consumptieve goederen aanschaft; die zijn wensen en eisen instant bevredigd wil zien. Een wereld van drukte, auto's, snelwegen, uitdijende steden, krimpende dorpen, bedrijvenparken, een platteland dat voortuin voor de steden is geworden. Een land dat volgens onderzoeken bewoond wordt door tevreden, gelukkige mensen.

1d. *Grote veranderingen*

Hoe vaart welstand in deze complexiteit? Vooropgesteld moet worden dat de Federatie Welstand haar uiterste best doet de legitimiteit van welstand te bewaken en hoog te houden. Toch is intussen een aantal grote verschuivingen opgetreden die van directe invloed zijn op het welstandswerk. De verwarring en onzekerheid daarover zijn groot. Kort samengevat: na het kabinetsstandpunt uit 2008, met als doel welstand voor gemeenten facultatief te maken is in de Tweede Kamer gepleit voor een zogenaamde

'menukaart', waarmee de sinds 2003 ingezette individuele aanpak van gemeenten bij de organisatie van de welstandsadviesing naar het zich nu laat aanzien officieel door het Rijk bestendigd wordt. Dit betekent een verdere modernisering, waardoor gemeenten de manier waarop welstand is ingericht, nog eens kritisch tegen het licht kunnen houden.

Een tweede verandering gaat over het rijksvoornemen om alle regels nader op effectiviteit te bezien en te kijken of ze schuldig zijn aan de vaak genoemde stroperigheid in de uitvoering. Er wordt hierbij sterk ingezet op versnelling en vereenvoudiging voor de Nederlandse burger die het overzicht door de warwinkel van regels volledig kwijt is geraakt en steen en been zou klagen. Op deze, door een aantal ministeries ingezette marsroute is men ook tegen welstand aangelopen, volgens sommigen een onontkoombare, onnodige en obsoleete hindernis. Op basis van een aantal evaluaties heeft het Rijk besloten de lichtvergunningplichtige categorie bouwwerken uit de Woningwet te schrappen, deze deels over te hevelen naar de vergunningvrije categorie en bovendien deze laatste categorie sterk uit te breiden. De consequentie van deze uniforme rijksregel is dat gemeenten minder mogelijkheden hebben om zelf ruimtelijk beleid uit te zetten, zelf uit te maken welke gebieden of wijken zij zo belangrijk vinden dat ze extra regels willen stellen. Via een motie uit de Tweede Kamer kon op het laatste nippertje nog worden toegevoegd dat waar het bestemmingsplan specifieke eisen stelt, de rijksregel van vergunningvrij bouwen niet van toepassing is.

Behoudens drastische acties om bestemmingsplannen weer gedetailleerd te maken, terwijl die de laatste jaren juist steeds globaler werden, betekent dit in feite dat gemeenten hun sturingsinstrumenten om ruimtelijke kwaliteit zelf te benoemen, kwijt zijn. Die sturing zit dikwijls juist in de welstandsnota vervat. Welke invloed de huidige tendens van gemeenten zal krijgen om zo min mogelijk ruimtelijk te sturen, door hele wijken vergunningvrij te maken, is nu nog moeilijk te overzien. Het ligt in de toekomst besloten wat de invoering van de Wabo per oktober 2010 gaat betekenen voor het aanzien van Nederland én voor de financiële en culturele waarde van onroerend goed.

1e. *Een evoluerend welstand*

Historisch gezien is welstand in de loop van de jaren geëvolueerd van een beperkte schoonheidscommissie naar een breed advieslichaam, dat dikwijls ook adviezen geeft over gemeentelijke stedenbouwkundige plannen, bestemmingsplannen, visies van projectontwikkelaars, beeldkwaliteitplannen, cultuurhistorie, monumenten, reclame- of terrassennota's, kunst in de openbare ruimte of openbaar groen. Daarom is het zo'n merkwaardige tegenstrijdigheid dat de autonomie van gemeenten momenteel door rijksregelingen drastisch wordt gekort – regelingen die de controle op ruimtelijke ingrepen strikt beperkt tot het publieke domein (een burgerlijk schoon stoepje aan de voorkant en de duivenhokken aan de achterkant) – met als gevolg een volledige nadruk op het *beeld*, terwijl de gehele welstands-, monumenten- en landschapsadviesing van de afgelopen jaren zich nu juist meer en meer is gaan concentreren op begrippen en categorieën als context, omgeving, samenhang, dynamiek, harmonie en evenwicht.

Een gemeente zou zich in de handen moeten knijpen dat zij tegen relatief geringe kosten permanent een groepje adviseurs in de buurt heeft dat bereid is onbevooroordeeld en onafhankelijk te kijken naar een plan dat onder verantwoordelijkheid van de gemeente zo goed mogelijk moet worden ingepast in stad, dorp of landschap. Een gemeente kan vervolgens de afweging maken of zij dat advies overneemt, of dat andere belangen in het geding zijn die essentiëler zijn dan (ruimtelijke) belangen als cultuurhistorie, stedenbouw, architectuur of landschap. De deskundigheid van de onafhankelijke adviseur kan de gemeente behulpzaam zijn bij de afweging van belangen (publiek en privaat), maar ook bij het samenbrengen van opdrachtgevers, ontwerpers en gemeentelijke diensten om die belangen gemeenschappelijk te maken en daarmee een fraaier resultaat te bereiken. Maar hij kan ook van dienst zijn bij de ondersteuning van burgers met plannen voor kleine ingrepen (overigens het merendeel, ongeveer 75 procent, van het totale aanbod aan plannen) die via spreekuren en kleine commissies worden verder geholpen. In een groot deel van de gemeenten werden deze taken de laatste jaren uitgevoerd door voor die

taak speciaal gecoachte ambtenaren Bouw- en Woningtoezicht. Sinds de ingang van de Wabo oktober 2010 moeten alle vergunningplichtige bouwwerken weer door – of onder mandaat van – een welstandscommissie worden getoetst. Dat welstand toch nog hier en daar een slechte reputatie heeft, is zorgwekkend met het oog op alles wat er sinds 2003 is bereikt en verbeterd. Van tevreden burgers hoor je nu eenmaal nooit iets, van klagers des te meer.

Mede daarom zijn de visitaties met een duidelijk doel voor ogen opgezet: het peilen van meningen en werkmethoden bij commissies is nuttig zowel om afstand te kunnen nemen van gebaande paden als om nieuwe energie te genereren. De visitatieverslagen zijn niet normatief, ze schrijven niet voor hoe het moet; ze doen louter aanbevelingen en trekken enkele conclusies. In een veld waar duizend bloemen bloeien en elke gemeente op eigen wijze haar ruimtelijk beleid organiseert, is een uniforme werkwijze totaal onmogelijk. Zijn de visitaties dan soms eendagsvliegen, een impressie van een moment? Juist om de momentopname meer gewicht te geven, is besloten van de visitatie een structureel terugkerende actie te maken.

1f. *Voorbij welstand*

Het maatwerk dat welstand uitmaakt, is zoals de praktijk uitwijst, heel divers en toont de volstrekte rijkdom aan mogelijkheden die gemeenten hebben om goed kwaliteitsbeleid en –beheer uit te voeren.

In de geïntegreerde commissies worden adviezen gegeven over zowel bouw- als monumentenvergunningen. Hoewel het om twee wetstelsels gaat, met hun eigen adviesgrondslag, wordt er in de praktijk vaak een geïntegreerd advies verstrekt. Dit heeft een aantal redenen. De commissie wil geen verwarring scheppen over bouwaanvragen, door tegenstrijdige adviezen af te geven. En in veel gevallen gaat het om herbestemmingen en herstructureringen, vergezeld van nieuwe ingrepen aan monumenten die ertoe noodzaken dat zowel de ontwerpers als restauratiearchitecten/cultuurhistorici ernaar kijken. Dit gaat goed – en leidt dan tot intelligente ingrepen die het monument in zijn waarde laten – als het monumentendeel in de commissie tenminste voldoende is vertegenwoordigd. Als dat niet het geval is, kan een restauratiearchitect in het gedrang komen in een meerderheid van ‘eigenwijze’ nieuwbouwarchitecten.

Om dit probleem te ondervangen hebben een aantal gemeenten, met een groot aantal monumenten, een systeem bedacht om een kleine monumentencommissie met alleen monumentenspecialisten de kleine plannen af te laten doen, en de complexere plannen, met een combinatie van oud en nieuw, door een voltallige commissie te laten beoordelen. Zoals eerder gezegd: welstands- en monumentenadvisering kan alleen dan optimaal worden uitgevoerd, als er maatwerk aan ten grondslag ligt.

Commissies ruimtelijke kwaliteit (crk) noemen die commissies zich die over alle ruimtelijke beleidsaspecten in een gemeente meepraten. (Ze worden ook wel Commissie stadskwaliteit of Commissie beeldkwaliteit genoemd). Een aantal commissies tooit zich met deze langzamerhand in de mode geraakte term, maar soms dekt de vlag de lading niet. Een commissie ruimtelijke kwaliteit zou in principe alleen die naam moeten voeren als de gemeenteraad de taken van zo’n commissie heeft vastgelegd. Zolang een commissie geen recht heeft op ‘brede’ advisering, maar afhankelijk is van de goedwillendheid van gemeentelijke diensten voor de verkrijging van informatie over bijvoorbeeld bestemmingsplannen, en zolang de gemeenteraad de gemeentelijke afdelingen niet dwingt om die informatie voor te leggen aan de crk, kan zij haar naam niet goed waarmaken. Een aantal gemeenten is intussen zo wijs geweest dit overleg dwingender te organiseren, met als gevolg dat afdelingen wel met elkaar moeten overleggen en samenwerken. Dubbele agenda’s en verkokering worden zo voorkomen.

Sommige gemeenten benutten de kleine commissie om een laagdrempelig spreekuur te houden, waar burgers om raad kunnen vragen. Dit gebeurt altijd onder mandaat van de voltallige commissie.

De regionale welstands- en monumentenorganisaties hebben het systeem van de *rayonarchitect* ingevoerd. Een of twee personen zijn gemandateerd om op locatie van een gemeente een spreekuur te houden. Hier zit een gemeentelijk plantoelichter bij om de benodigde achtergrondinformatie te leveren. Doel: een efficiënte, snelle advisering over kleinere bouwplannen.

Er bestaat ook nog een eenmanscommissie, *de dorpsbouwmeester*. De Federatie Welstand staat op het standpunt dat een dorpsbouwmeester onvoldoende in staat is de benodigde deskundigheden (van stedenbouwkundige adviezen t/m monumentenadviezen) in één persoon te verenigen.

Een ander fenomeen is de inzet van bijvoorbeeld een *kwaliteitsteam* dat is aangesteld voor een bepaalde gebiedsontwikkeling en naast de welstands- of monumentencommissie functioneert, en waar in een vroeg stadium allerlei plannen worden besproken. Vaak is er ook hier een linkpin-constructie met welstand, zodat de terugkoppeling is geregeld. Het voordeel van deze werkwijze is dat de welstandscommissie op de hoogte is van de voortgang van ontwikkelingen binnen de gemeente en zich louter op de advisering van plannen in de fase van de bouwvergunning kan concentreren.

Ook beschikken sommige gemeenten over een *stadsarchitect of -bouwmeester*, een figuur die de grote lijnen in de tijd bewaakt en mee kan helpen uitzetten. Zolang taken goed zijn afgekaderd, kunnen deze functionaris, de welstandscommissie en de ambtelijke diensten goed naast en met elkaar samenwerken.

Gemeenten zetten ook nog *supervisoren* in voor specifieke projecten. Deze bewaken de samenhang die versnipperd kan raken door de lange duur van projecten of processen met veel verschillende partijen. Meestal is communicatie over en weer met de welstandscommissie behoorlijk geregeld.

Het *vooroverleg* zal in de toekomst een nog grotere rol gaan spelen dan nu het geval is. Het (besloten) vooroverleg werd tot de komst van de Wabo gebruikt om gevoelige of premature plannen aan de commissie voor te leggen. Ook een wethouder kon in het vooroverleg zijn zorgen over een bepaald plan kenbaar maken. Maar ook toen al tekende zich een tendens af dat projectontwikkelaars alvast samen met de commissie een richting wilden uitzetten. Het was een techniek om een plan vervolgens zonder problemen door de krappe termijnen van de bouwaanvraag te loodsen en daardoor kosten en moeite te besparen. Met de Wabo zullen aanvragers alleen nog maar nog meer gebruikmaken van deze route: de termijnen zijn nog krappere, de onzekerheden en financiële risico's nog groter. Maar het vooroverleg biedt ook veel kansen voor het flexibel nastreven van ruimtelijke kwaliteit, onder andere door de mogelijkheid om op afroep specialisten bij zo'n overleg uit te nodigen.

1g. Enkele bevindingen

Het maken van welstandsnota's in 2003 waar de hele ruimtelijke geschiedenis en praktijk van een gemeente in besloten ligt, was een absolute mijlpaal. Op dit moment worden veel welstandsnota's geëvalueerd en aangepast aan nieuw ruimtelijk beleid binnen gemeenten. De welstandsnota is geen onwrikbaar stuk, ze leeft als het ware mee met ruimtelijke veranderingen, maar het is wel verstandig de erin opgeslagen waardevolle kennis bereikbaar te houden.

Het vereiste van openbaarheid en transparantie bij vergaderingen is bijna overal staande praktijk geworden. Ook de vergaderstijl blijkt informeel te zijn en dit wordt als plezierig gewaardeerd, waarbij er voldoende gelegenheid is toe te lichten of over het plan te debatteren. Personen die een plan willen voorleggen, nemen makkelijk contact op met de secretaris voor een afspraak en zitten net zo makkelijk om de tafel bij commissievergaderingen. Sommige secretarissen hebben zelfs enigszins een balans in deze

gang van zaken moeten vinden, omdat de tijd nu eenmaal ontbreekt om iedereen het woord te gunnen. De beeldvorming dat welstandsvergaderingen een soort rechtbanken zijn, klopt allang niet meer.

Dat welstandsvergaderingen slecht bezocht worden door pers en publiek is op zichzelf geen punt, als de openbaarheid maar gegarandeerd is. Wel zou de interesse van de pers voor wat er in de commissievergaderingen wordt besproken, de algemene belangstelling van bewoners voor wat er in hun gemeente op ruimtelijk gebied speelt, kunnen vergroten.

De rol van de voorzitter blijkt nog steeds cruciaal om een vergadering goed te laten verlopen. Een persoon die van veel markten thuis moet zijn: hij moet overzicht hebben, kunnen concluderen, kennis hebben van het vakgebied, vertrouwenwekkend en prettig overkomen, zodat de planindieners duidelijk weet waar hij met zijn plan aan toe is.

Burgerleden zouden nog meer dan nu het geval is in commissies benoemd moeten worden. Zij vertegenwoordigen de kennis van het lokale en een directe relatie met wat er speelt in een gemeente.

Sinds 2003 is de taak van de secretaris gegroeid en wordt deze functie meer en meer ingevuld door goed onderlegde ambtenaren die in staat zijn een plan zorgvuldig op alle aspecten toe te lichten en een juridisch houdbaar, consistent en leesbaar verslag te schrijven. De secretarissen zorgen bovendien als spin in het web voor alle contacten met planindieners, de commissie, zijn collega's in de ambtelijke diensten en de portefeuillehouder.

In de rapportage van 2007 werd vastgesteld dat de relatie tussen welstandscommissie en gemeentebestuur niet bijzonder nauw is, terwijl dat eigenlijk wel zou moeten. Gemeentebesturen zijn de directe opdrachtgevers voor het advies van welstandscommissies, maar ze lijken zich daarvan vaak onvoldoende bewust. Ruimtelijke ontwikkelingen beïnvloeden meer dan wat ook het welbevinden van burgers. Gemeentebesturen moeten er op toezien dat wat er gebouwd en ontwikkeld wordt, zó goed en zó degelijk is dat de stad of het dorp er tientallen jaren plezier en voordeel van heeft: goed ingepast en zo mooi mogelijk. Uit de nagesprekken bij deze rapportage komt naar voren dat in die gemeenten, waar de verantwoordelijke wethouder belangstelling en passie heeft voor ruimtelijke kwaliteit, er werkelijk voor warm loopt, de welstandscommissie als betrouwbare adviseur van de gemeente beter op haar plaats is en werkelijk het verschil maakt. Een adviseur met wie er regelmatig contact of overleg is, ook voor ongevraagd advies, niet alleen voor de lastige problemen, maar juist om in gezamenlijkheid dat ruimtelijk beleid te kunnen evalueren en aanscherpen.

In het algemeen kun je stellen dat de commissievergadering ook een culturele taak vervult: het ontwerp van architectuur, stedenbouw en landschap is immers ook een vorm van kunst, hoe toegepast ook, waarover permanent gedebatteerd moet worden, wil hij zich verder kunnen ontwikkelen en maatschappelijk geaccepteerd worden. De enige plek waar een debat over puur *het ontwerp* tegenwoordig plaatsvindt, zijn de technische universiteiten/hogescholen en de welstandscommissies. Gemeenten zullen naar aanleiding van deze stelling misschien beweren dat ze daarvoor geen commissie hebben ingesteld. Dat debat is echter een belangrijke bijvangst van het advieswerk, de extra inhoudelijke laag die zeer gewaardeerd wordt door zowel opdrachtgevers die met een plan onder de arm een vergadering bezoeken, als de ontwerpers die alleen hier het platform aantreffen om met collega's hun ontwerp praktisch en tot op detail te kunnen bediscussiëren.

2. Inrichting van het onderzoek

2a. Algemeen

Van de 16 gemeenten die bezocht werden, zijn er zes aangesloten bij een regionale welstands- en monumentencommissie en lid van de Federatie Welstand, zes gemeenten zijn direct lid van de Federatie Welstand. Vier gemeenten zijn geen lid van de Federatie.

De visitaties zijn niet bedoeld om de werkwijze van organisaties af te branden, maar om gemeenten een inzicht te geven in de manier waarop het welstandswerk transparant, openbaar en afrekenbaar is

georganiseerd. Hierbij moet worden opgemerkt dat de regionale welstands- en monumentencommissies een specifieke werkwijze hebben van gemandateerde architecten die voor de kleinere plannen naar de gemeente afreizen en ze daar ter plekke afdoen, samen met plantoetsers en/of commissieleden. De meer ingewikkelde, grotere plannen worden vervolgens behandeld in 'huis' van de betreffende regionale organisatie, waarbij een aantal (buur)gemeenten soms in regio's zijn geclusterd. In deze visitatieronde zijn zowel deze lokale commissies als grote overkoepelende commissies bezocht.

Net als in 2007 zijn er binnen de gemeenten met een welstandscommissie geen kleine commissies bezocht. Zoals boven omschreven dient de inrichting van de kleine commissie om eenvoudige plannen voortvarend af te doen en daarmee burgers snel aan een bouwvergunning te helpen. Maar de kleine commissies fungeren ook vaak als 'spreekuur', waar burgers terecht kunnen die er niet uitkomen en advies nodig hebben. Hoewel commissieleden volgens protocol integer moeten opereren en geen tekenwerk voor derden mogen verrichten, zal er in deze constellatie heus wel eens een lijntje worden getrokken. Burgers worden zo gevrijwaard van bouwfouten, waar ze later veel last van hebben. Er zijn ook gemeenten die ambtenaren hebben opgeleid om zelfstandig, zonder mandaat van de commissie, de lichtvergunningplichtige bouwwerken te toetsen aan de sneltoets- of loketcriteria. Hoe dit per gemeente is geregeld, komt in deze visitatieronde niet aan de orde. Wel is deze gang van zaken, die tijdens de 16 visitaties nog gebruikelijk was, met de ingang van de Wabo op 1 oktober 2010 gewijzigd. Nu de lichtvergunningplichtige categorie niet meer bestaat en er slechts vergunningplichtige en vergunningvrije bouwwerken zijn, is het niet meer toegestaan dat simpele en onomstreden kleine plannen door ambtenaren worden afgedaan. De verantwoordelijkheid voor de beoordeling of een bepaald plan vergunningvrij (en derhalve welstandsvrij) is, of dat er een vergunning en welstandstoets nodig zijn, ligt in het vervolg vooral bij de mondige burger zelf.

2b. *Werkwijze*

De volgende personen hebben als waarnemer namens de Federatie Welstand in de periode 2009-2010 bezoeken afgelegd:

Tim Brill, Hus en Hiem
Remke Brouwer, gemeente Almere
Flip ten Cate, Federatie Welstand
Gerda ten Cate, Federatie Welstand
Tom Frantzen, commissievoorzitter, gemeente Utrecht
Frans Gijsbers, commissievoorzitter, gemeente Eindhoven
Wijbrand Havik, Libau
Paul Jongen, voormalig commissiesecretaris
Frank Keuls, gemeente Almere
Jan Koning, voormalig commissiesecretaris
Carla de Kovel, Dorp, Stad & Land
Ton Langenberg, gemeente Eindhoven
Rob Rijk, gemeente Bergen op Zoom
Jan van Rijn, BNA
Hugo Schut, gemeente Rotterdam
Bert Statema, commissievoorzitter, gemeente Arnhem
Manon van der Wiel, gemeente Utrecht
Renso Woltjes, Libau

Alle gemeenten hebben van te voren een brief ontvangen om de visitatie aan te kondigen (zie bijlage) en het verloop van het proces uit te leggen.

Vervolgens zijn de visitanten aan de slag gegaan, in groepjes van twee. Voor de tweede visitatieronde is ervoor gekozen telkens twee personen af te vaardigen naar een commissievergadering, niet alleen om de uitwerking van vragenlijst en nagesprek te vergemakkelijken, maar vooral ook omdat twee personen meer zien en horen dan een. Om die reden is zoveel mogelijk geprobeerd koppelingen te maken van bijvoorbeeld een welstandssecretaris en een voorzitter, mensen aan verschillende kanten van de tafel dus, met verschillende ervaringen. Of juist welstandssecretarissen uit verschillende gemeenten en met een verschillende achtergrond (afkomstig uit de gemeentelijke commissies of afkomstig uit de regionale welstands- en monumentenorganisaties). In dit geval is vooral de combinatie van welstandssecretaris en commissievoorzitter uit één gemeente een vruchtbare gebleken.

De waarnemers gingen op pad met de geactualiseerde vragenlijst (zie bijlage) van de eerste visitatieronde en met een lijst met vragen voor het zogenaamde 'nagesprek' met secretaris, commissievoorzitter en eventuele commissieleden over de manier waarop de bezochte gemeente ruimtelijk beleid uitvoert of de belangstelling voor welstand vanuit politiek en burgerij (zie bijlage). De bezoeken werden van te voren aangekondigd bij de welstandssecretaris van de betreffende gemeente, opdat deze zijn voorzitter en commissie kon inlichten over de naderende visitatie en tijd kon vrijmaken voor het nagesprek. Bij aanvang van de bezoeken aan de commissievergadering maakten de visitanten kennis met de commissie en secretaris.

Na verwerking van de vragenlijsten en nagesprekken op het bureau van de Federatie Welstand zijn de 16 verslagen aan de secretarissen gestuurd met het verzoek eventuele fouten of omissies te corrigeren. Na verwerking van deze punten zijn de definitieve verslagen opnieuw aan de secretarissen gestuurd. Daarbij werd vermeld dat de vragenlijst en het verslag van het nagesprek uitdrukkelijk bedoeld zijn voor intern gebruik, dus voor de secretaris en zijn commissie, om te gebruiken zoals zij nodig achten.

De uitkomsten van deze 16 visitaties kunnen niet gezien worden als een spijkerharde, algemeen geldige analyse van de inrichting en werkwijze van welstandscommissies. Daarvoor divergeren ze te zeer. Uit de visitaties blijkt steeds weer dat welstand alleen dan goed functioneert, als er maatwerk wordt geleverd, als uit ervaring blijkt dat een bepaalde werkwijze in een specifieke gemeentelijke context op het meeste succes en waardering kan bogen. Kortom, als er een traditie is ontstaan rond ruimtelijk beleid – of dat zo'n traditie nog ontbreekt. Dit is sterk afhankelijk van de grootte van de gemeenten, of het steden zijn of dat ze in landelijk gebied liggen, of er al dan niet veel monumenten zijn aangewezen, en vooral of er een geconcentreerde aandacht is voor ruimtelijk en monumentenbeleid. In hoofdstuk 2 worden de onderzoeksgegevens op grond van de enquêteformulieren samengevat.

Hoofdstuk 2

1. De resultaten

1a. Aantal leden

Vergeleken met de rapportage uit 2007 zijn er op dit vlak geen grote verschillen te constateren. De 16 visitaties laten een gemiddelde bezetting van 4,1 leden zien.* Dit wijkt niet af van het aantal leden dat in 2007 werd gemeten. De conclusie uit de rapportage van 2007 dat grotere gemeenten door de bank genomen een grotere commissie in huis hebben, klopt toch niet helemaal. Sommige kleinere gemeenten kiezen voor extra deskundigheid en daarmee voor een grotere commissie. In 2009/2010 bestond de grootste commissie uit acht personen en de kleinste uit een (gemandateerd) lid. Van de 16 gemeenten werd de plantoelichting merendeels door een vaste secretaris gegeven. Bij de regionale organisaties is de gemandateerde soms tevens ingeschakeld als secretaris en levert de gemeente een plantoelichter. Het gemiddelde wordt beïnvloed door de aanwezigheid van een grote of een kleine commissie. Onder de 16 visitaties zijn er vier gemeenten die de advisering voor de kleine commissie via een systeem van mandatering op locatie hebben georganiseerd.

* 8 leden (1 commissie), 7 leden (3), 6 leden (2), 5 leden (1), 4 leden (2), 3 leden (2), 2 leden (3), 1 lid (1).

1b. Samenstelling commissie

Onder de 16 gemeenten waren in 2010:

- Zeven *geïntegreerde commissies*, dat wil zeggen welstand en monumenten zijn samengevoegd. Twee daarvan noemen zich *commissie ruimtelijke kwaliteit*.
- Negen *welstandscommissies*, waarvan er in elk geval drie een linkpin-constructie hebben met de monumentencommissie (een lid heeft zitting in beide commissies).
- Zes gemeenten zijn voor de welstandsadviesing aangesloten bij een regionale welstands- en monumentenorganisatie. In de vier gemeenten die vallen onder een regionale welstands- en monumentenorganisatie, werd ook de monumentenadviesing door deze organisatie verzorgd, maar wel via een aparte lijn. Eén gemeente heeft een eigen welstandscommissie, maar heeft de monumentenadviesing uitbesteed aan een regionale organisatie. Eén gemeente maakt gebruik van een particuliere stichting die adviesdiensten voor welstand aanbiedt.

In de rapportage van 2007 werd vastgesteld dat de meeste commissies een brede deskundigheid vertonen, met als vaste en grootste factor de architect. Is er sindsdien een toename van andere deskundigheid dan die van architecten in de commissie te bespeuren? Het plaatje in 2010 is vrijwel ongewijzigd gebleven. Architecten maken een vast bestanddeel uit van de commissie, klein of groot. De grootte van de commissie is ook niet recht evenredig aan de grootte van de gemeente, zoals we hiervoor al opmerkten. Dit hangt bijvoorbeeld sterk af van allerlei extra instrumenten, als een monumentencommissie, subcommissies of een kwaliteitsteam. Naast architectuur zijn de vaakst genoemde deskundigheden: stedenbouw, architectuurhistorie, landschap, bouwhistorie of restauratie. Bij deze visitatieronde waren in twee commissies culturele planologie en beeldende kunst vertegenwoordigd.

In 2007 zat er in 13 van de veertig commissies een burgerlid (32,2 procent). Hoe is dat in 2010 gesteld? Van de 16 gemeenten beschikken er twee over een burgerlid (12,5 procent). Dat percentage zou verhoogd moeten worden, daar burgerleden vaak 'de gewone 'dingen' over een stad kennen.

Ook in 2010 blijkt uit de rapportages nog onvoldoende hoever de rol strekt van de rayonarchitect of de commissiesecretaris. Soms maakt de rayonarchitect formeel deel uit de commissie, in andere gevallen vervult hij tevens de rol van secretaris. Ook is niet goed uit de verf gekomen of de voorzitter onderdeel is van de commissie of alleen de vergadering leidt en concludeert. Dit zijn punten waaraan de structurele visitatie aandacht zal besteden.

1c. *Openbaarheid*

– Is de vergaderlocatie goed vindbaar?

Meestal vinden de welstandsvergaderingen plaats in het gemeentehuis, raadhuis of stadskantoor. Het merendeel van de rapportages spreekt van een 'goed vindbare locatie'. In één geval vond de vergadering plaats in het kantoor van de regionale welstands- en monumentenorganisatie. Uitzonderlijk is de 'vergaderboot', die tevens gebruikt wordt als infocentrum voor een nieuwe wijkontwikkeling, perifeer, maar met de charme van karakter en laagdrempeligheid.

De verstrekking van informatie over data en tijdstippen van vergaderen op internet is niet altijd even goed geregeld. Soms loopt deze informatie alleen via de site van de regionale welstands- en monumentenorganisaties, maar ook gemeenten met een eigen commissie organiseren de informatie niet optimaal. Het is voor omwonenden die afwachten wanneer een bepaald plan in de commissie behandeld wordt, nagenoeg onmogelijk om aan de hand van de gepubliceerde agenda tijdig op de hoogte te zijn van de behandeldatum.

– Is de vergaderzaal openbaar/uitnodigend?

In de vorige visitatieronde bleek de openbaarheid van vergaderen in 23 van de veertig gemeenten vatbaar voor verbetering (57,5 procent); in 2010 is dat percentage gestegen tot 62,5 procent. Een negatieve ontwikkeling, die helaas om een aantal redenen onvermijdelijk lijkt te zijn. Uit de rapportages blijkt een gradatie van openbaarheid, van totaal open tot hermetisch gesloten en alleen bereikbaar via detectiepoortjes en kaartlezers, die de secretaris moet bedienen. De nieuwere stadskantoren zijn, na alle slechte ervaringen met de vrije inloop van panden, tot op de tanden beveiligd. Ook de dit najaar vereiste digitalisering van de bouwvergunning, die een gemeente noodzaakt dure apparatuur aan te schaffen, zal een verdere ontwikkeling naar een midden in het publiek gevestigde locatie waar de welstandsvergadering bij wijze van spreken door voorbijgangers bezocht kan worden, verder dwarsbomen.

Toch zijn zeker tien van de 16 bezochte gemeenten erin geslaagd de welstandsvergadering een dusdanige plek in de organisatie te geven dat zij zonder al te veel omhaal bezocht kan worden. Men meldt zich aan bij de balie en wordt doorverwezen; de vergaderzaal is dan op eigen houtje te bereiken. Een aantal malen ligt de vergaderzaal direct grenzend aan de publiekshal, een optimum van openbaarheid en toegankelijkheid. In andere gevallen moet men het gebouw door, soms naar een andere verdieping. In één gemeente is sprake van een tijdelijke plek; men is op zoek naar een locatie die meer open en toegankelijk is. Weer een ander enquêteverslag merkt op dat de welstandsvergadering begint op het exacte moment dat het stadskantoor opent en dat men dan gedwongen kan worden buiten (in de regen?) te staan wachten, wil men ruim op tijd zijn voor de vergadering. De vergaderzaal zelf is meestal wel voor publiek/betrokkenen direct toegankelijk. Bij een zeer kleine minderheid is de deur van de zaal dicht en moeten bezoekers op de gang wachten.

De voorzieningen voor bezoekers zijn meestal sober. Bezoekers, voor zover ze niet aan tafel zitten voor een planbehandeling, zitten meestal langs de rand(en). Daardoor is het soms niet makkelijk te volgen wat er op tafel gebeurt (uitvouwen van tekeningen, bekijken van foto's). De ontwikkeling in de richting van digitale presentaties is echter in volle gang, waardoor bezoekers de tekeningen of foto's op schermen kunnen bekijken. De visiteurs meldden negen maal dat er koffie/thee voor bezoek voorhanden is, in zes gevallen werd het bezoek niets aangeboden. Eén rapportage meldt hier niets over.

– Over welke technische voorzieningen beschikt de vergaderzaal?

Zoals gezegd neemt digitalisering een vlucht, dikwijls nog als ondersteuning om extra informatie over een bouwplan op te roepen. Traditioneel vergaderen met uitgevouwen tekeningen op een tafel, waarbij er ook (lucht)foto's en/of stadsplattegronden/kaarten worden overgelegd, zonder dat er andere hulpmiddelen beschikbaar zijn, zoals laptops of beamers, blijkt in vier van de 16 rapportages nog gangbare praktijk. In

tien overige vergadersituaties kun je spreken van traditioneel-plus: er worden tekeningen opgehangen of uitgevouwen, maar ter ondersteuning zijn er ook technische voorzieningen beschikbaar zoals laptops met schermen om BING of Streetview op te halen. Ook halen sommige secretarissen relevante achtergrondinformatie over een plan ter plekke op via de laptop. In één geval is een slimme manier om tekeningen op te hangen bedacht: langs rails aan het plafond. Beamers waarmee planindieners een powerpointpresentatie kunnen verzorgen, staan klaar in de zaal of worden, indien nodig, door bodes gebracht. In twee gemeenten worden de tekeningen meteen op een (groot) scherm geprojecteerd en zijn er geen papieren tekeningen meer. Met de verplichte digitalisering van de bouwvergunning zal dit zeker toenemen, maar ook uitgevouwen tekeningen zullen blijven. Hoe kun je anders plattegronden en doorsneden simultaan vergelijken?

– Is welstand te vinden op de gemeentelijke website?

Openbaarheid en transparantie zijn van essentieel belang voor de legitimiteit van welstand. Maar de beschikbaarheid van informatie over welstand (de nota, de veel gebruikte criteria, de agenda of de werkwijze van de commissie) is bijna nergens goed geregeld. Dat heeft een aantal oorzaken. Gemeentelijke websites moeten tegenwoordig via het digitaal loket zeer veel en heel verschillende informatie verstrekken aan de burger. De digitale loketten zitten bomvol en de sites zijn niet altijd even handig georganiseerd. In elk geval is welstand niet op een eenduidige manier te vinden en komt er behoorlijk wat zoekwerk aan te pas. De zoekfunctie biedt dan meestal uitkomst. Uit het onderzoek bleek dat in tien van de 16 gemeenten de welstandsnota via de gemeentelijke website en vaak na behoorlijk gepuzzel uiteindelijk te vinden is. In drie gemeenten is er helemaal geen informatie over de welstandsnota te vinden. Soms is de hele nota oproepbaar, soms alleen de loketcriteria. De burger kan maar beperkt opzoeken via kaart of adres in welk gebied met welk regime men zich bevindt. Slechts in een enkel geval zijn verslagen van de vergaderingen ook op de website te vinden. Hier zijn beslist nog verbeteringen mogelijk.

– Is de agenda beschikbaar?

Hier doet zich het knelpunt voor dat gemeenten de agenda zo laat mogelijk willen afronden, om planindieners tot op het laatste moment de kans te geven een plan in te dienen voor behandeling. Dikwijls kan de agenda dan niet meer zo tijdig gepubliceerd worden dat ook anderen dan planindieners (die immers vaak via directe afspraken met de secretaris op de hoogte zijn gebracht) zo'n vergadering kunnen bijwonen. Geïnteresseerde burgers, behalve als zij voor hun eigen plan komen, zul je dus nauwelijks bij de commissievergaderingen aantreffen. Zij weten niet wanneer het plan dat hen misschien interesseert, op de agenda staat. Dat deze werkwijze op gespannen voet staat met de plicht openbaar en transparant te zijn, ook in de agendering, is evident. Een oplossing is echter niet direct in zicht, omdat gemeenten ook de wens en de plicht hebben de burger zo goed en zo snel mogelijk van de nodige vergunningen te voorzien.

Uit de visitatie kwam het volgende, sterk wisselend beeld naar voren:

- De agenda is bij zeven van de 16 rapportages een dag voor de vergadering, soms zelfs op de dag zelf van de vergadering, op de website beschikbaar.
- In zeven andere gevallen staat de agenda niet op de website.
- De agenda is een dag ná de vergadering op de website beschikbaar [sic] (1x).
- Mensen kunnen een dag van te voren met de secretaris bellen over de agenda (2x).
- Gemeenten die gebruik maken van de diensten van een regionale welstandsorganisatie, hebben zelf geen gegevens over de vergadering op de eigen gemeentelijke website; men wordt doorverwezen naar de site van de regionale organisatie.
- De agenda wordt een dag van te voren gestuurd aan mensen van wie men verwacht dat ze de vergadering willen bijwonen (1x).

– De agenda wordt een dag van te voren aan de commissieleden gestuurd (1x).

Uit het overzicht komt naar voren dat gemeenten zo hun eigen methoden hebben ontwikkeld, om betrokkenen in te lichten. Ook blijkt dat de lijnen met de planindieners kort zijn en dat men elkaar weet te vinden. Hetzelfde geldt voor de communicatie tussen secretariaat en de commissie. De misschien in de ontwikkeling van zijn gemeente of directe woonomgeving geïnteresseerde burger/buurtbewoner blijft echter buiten spel.

– Is de agenda overzichtelijk? Is er onderscheid naar type plan?

Moeten agenda's volledig zijn of zijn het slechts zakelijke afvinklijstjes voor welstandsvergaderingen, waar plantoelichters altijd present zijn om de commissie mondeling en met tekeningen te informeren over alle achtergronden van het plan (juridische status, plek in het welstandsregime en voortgang van behandeling)? De meeste agenda's behoren tot de tweede categorie, vermoedelijk door een tijd/geld afweging. Een volledige agenda maken en rondzenden kost immers tijd. De agenda's zijn redelijk tot goed overzichtelijk: het plan, het adres, de naam van de indiener, wie een toelichting geeft, het tijdstip waarop het plan wordt behandeld. Maar criteria worden zelden genoemd, ook ontbreekt vaak informatie over de status (bestemmingsplan, monument), de fase waarin het plan zich bevindt (bijvoorbeeld vooroverleg of principeplan) of de bevindingen uit eerdere planbehandelingen. Van twee gemeenten wordt de lay-out van de agenda onduidelijk genoemd. Van de 16 bezochte gemeenten is er in feite maar een die een volledige agenda bijhoudt, die tijdig op de website wordt gezet inclusief de relevante punten uit de welstandsnota, de status en bevindingen. De bezoekers merkten hierover op: 'Op deze manier wordt de welstandsnota zeer serieus genomen en moeten commissieleden bij de les blijven'. Deze volledigheid maakt dat ook geïnteresseerde burgers/buurtbewoners een vergadering kunnen bijwonen, hoewel ook in dit optimale voorbeeld daarvan weinig gebruik wordt gemaakt. In het belang van transparantie en openbaarheid moet die mogelijkheid echter wel geboden worden.

1d. *Ontvangst*

Mede in het kader van openbaarheid en transparantie van welstandsbeleid werd gekeken of bezoekers op een vriendelijke manier worden ontvangen, of commissieleden zich voorstellen, dan wel met naambordjes herkenbaar zijn. Worden bijvoorbeeld de werkwijze en procedures aan de bezoekers meegedeeld?

– Hoe is de ontvangst?

De bezoekers van 11 gemeenten spreken over een correcte, vriendelijke ontvangst en bejegening van bezoekers. Ook wordt daarnaast enige malen de informele en prettige, open sfeer in positieve zin genoemd.

– Is duidelijk wie aan tafel zit?

In tien gevallen werd gemeld dat er geen voorstelrondje wordt gehouden. In negen gemeenten ontbreken naambordjes, terwijl dat juist een makkelijk middel lijkt om bezoekers snel te informeren; in twee gemeenten waren er wel naambordjes.

– Worden de procedures uitgelegd?

Bij vijf gemeenten werden de procedures rond welstand en de bevoegdheden van de commissie uitgelegd aan bezoekers, bij nog eens vijf gebeurde dat niet. Vaak ging het daarbij om herhalingsplannen of bleken bezoekers voldoende op de hoogte van de procedures om geen verdere tekst en uitleg nodig te hebben. So wie so blijkt uit de praktijk dat indieners van grotere bouwplannen gewend zijn regelmatig in welstandscommissies te verschijnen en dat de gesprekken over het plan soepel verlopen.

– Is duidelijk wie er in de zaal zit?

Uit 12 van de 16 visitaties kwam naar voren dat bezoekers uitsluitend voor hun eigen plan naar de vergadering komen. Bezoekers konden meestal plaatsnemen op daarvoor gereedstaande stoelen aan de zijkant van het vergadergedeelte (in- en uitlopen) of meteen aan de vergadertafel zelf aanzitten, waardoor het gevoel een plan te moeten 'verdedigen' tegenover een kritisch aantal mensen op afstand, wordt weggenomen. In slechts twee gemeenten moesten bezoekers op de gang wachten tot hun plan aan de beurt was. Uit de visitatieverslagen bleek niet of dit bijvoorbeeld een gevolg was van een te krappe vergaderruimte. Er werden geen lange wachttijden voor de planbehandeling gesignaleerd.

Bij zes gemeenten bleek er geen pers op de tribune aanwezig te zijn, maar in het nagesprek bleek dat de pers in sommige gemeenten en bij specifieke plannen toch wel komt. Bij zes gemeenten zaten er nooit burgers spontaan in de zaal; bij vijf andere gemeenten waren er juist wel burgers of anderszins geïnteresseerden aanwezig, speciaal genoemd werden leden van een historische vereniging en studenten van een hogeschool die een kijkje kwamen nemen in een welstandsvergadering. Een bijzonderheid was de wethouder die tijdens de vergadering aanwezig was bij een gevoelig plan.

1f. *Vergaderorde*

Hoe is het met de commissieleden gesteld? Hoe functioneert de voorzitter en zijn er burgerleden in de commissie aangesteld?

De voorzitter van een commissie heeft een cruciale rol in het proces van advisering. Daarom is het van belang te weten of zijn plaats binnen de commissie voldoende duidelijk is voor bezoekers, of hij de vergadering strak leidt en of hij de voorzittersrol met overtuiging en kennis vervult, zodanig dat er heldere adviezen worden gegeven die de woorden van de afzonderlijke commissieleden goed samenvatten. Straalt hij voldoende gezag, overwicht, neutraliteit en deskundigheid met betrekking tot welstandsprocedures uit om bezoekers het vertrouwen te geven dat de planbehandeling deugdelijk en zorgvuldig heeft plaatsgevonden?

Gemeenten met een grotere commissie zullen eerder een onafhankelijke voorzitter kiezen die niet stemgerechtigd is, maar is aangesteld om de vergadering in goede banen te leiden. Maar ook zo'n voorzitter zal voldoende kennis van de welstandsmaterie in huis moeten hebben om het (vaak lastige) advies helder te formuleren. In kleinere commissies is de voorzitter vaak mede stemgerechtigd en rust op hem de taak onbevooroordeeld en duidelijk het advies te formuleren.

- De voorzitter

In negen van de 16 gemeenten werd geconstateerd dat de voorzitter zijn taak naar behoren waarneemt en de vergadering goed aanstuurt. Dat houdt in dat bezoekers vriendelijk worden bejegend, dat er gelet wordt op de criteria (voor zover dat bij de behandeling noodzakelijk is), dat er ruimte is voor debat of het geven van een visie door de ontwerper die een plan laat zien, dat de vergaderorde en de tijd goed in de gaten worden gehouden, dat jargon wordt vermeden en dat wordt gecontroleerd of de planindieners/bezoeker het advies goed heeft begrepen.

Tegenover deze positieve negen staat dat de visitanten in een aantal gevallen kanttekeningen zetten bij onderdelen van het functioneren van de voorzitter. Als de voorzitter bijvoorbeeld onvoldoende samenvat en afrondt, merkt een aantal bezoekers tijdens een bezoek aan een vergadering op, blijft er te veel interpretatieruimte over voor de planindieners. Deze gaat dan naar huis zonder precies te weten wat de nota aangeeft en/of wat de commissie daarnaast nog in het collegiale overleg adviseert. In een volgende planbehandeling kunnen er hierdoor misverstanden optreden.

Om een aantal van dergelijke kanttekeningen van bezoekers nader te benoemen:

- voorzitter is te weinig nadrukkelijk aanwezig;
- functioneert niet als voorzitter, maar als lid van de commissie;
- bewaakt onvoldoende de (vergader)orde;
- is niet leidend in het debat;

- rondt niet af, vat niet bondig samen, is niet concreet genoeg;
 - verwijst niet naar criteria of werkwijze commissie;
 - steunt te veel op de secretaris aan wie het wordt overgelaten een advies te maken.
- In één gemeente doet de bijzonderheid zich voor dat de commissieleden via een roulerend systeem het voorzitterschap waarnemen.

- Zijn er burgerleden?

In de enquête wordt nadrukkelijk gevraagd naar de aanwezigheid van burgerleden in de commissie. Bij de 16 bezochte gemeenten waren twee burgerleden aangesteld, waarvan in één geval werd verzekerd dat het burgerlid zeer goed meedraait binnen de commissie.

- Hoe verloopt de procedure?

De bewaking van tijd en agenda werd in 15 van de 16 visitaties als goed aangemerkt. Elf keer werd genoemd dat de bezoekers ruimschoots en in een open sfeer gelegenheid kregen een toelichting te geven. Omdat er goed was geagendeerd hoefden de voorzitters niet in te grijpen. Het is voor planindieners én commissieleden immers frustrerend, als er onvoldoende gelegenheid is om het plan toe te lichten en te doorgronden. Kennelijk zijn secretarissen bij de agendering in staat hierin de juiste balans te vinden.

1g. *Planbehandeling*

De eerste vraag betrof de toelichting op de plannen. Verloopt deze systematisch en is er ter onderbouwing voldoende informatie bijgevoegd, in de vorm van foto's, tekeningen of rapportages?

Hierbij moet allereerst worden opgemerkt dat het in deze visitatieronde in een aantal gevallen om herhalingsplannen ging, zodat de visitanten niet weten hoe uitgebreid de commissie de eerste keer al is geïnformeerd. Ook moet in het achterhoofd worden gehouden dat een 'rommelige situatie' op bezoekers (outsiders) zo kan overkomen, maar door deelnemers (insiders) niet als zodanig wordt ervaren, omdat zij midden in de discussie staan. Ook moet niet vergeten worden, zoals twee visiteurs opmerkten in hun rapportage, dat ook opdrachtgevers zelf dikwijls al veel informatie hebben verzameld en hun architect vragen deze kennis over de kenmerken van de locatie bij de welstandsvergadering in te brengen. Beiden zijn een niet meer weg te denken categorie van informatievoorziening geworden.

Altijd en overal geldt dat het eindadvies, helder gebaseerd op criteria, eventueel positief beïnvloed door collegiaal overleg, de doorslag moet geven, en dat de weg daar naartoe verschillend kan zijn, zoals uit onderstaande opsomming van heel verschillende werkwijzen blijkt.

- Planbehandeling

Meestal geeft de secretaris/plantoelichter informatie over de voorgeschiedenis van het plan. Dit gebeurt aan de hand van uitgevouwen tekeningen of ander materiaal, zoals foto's, kaarten of digitale hulpmiddelen als Streetview. Deze toelichting wordt door de visiteurs als 'zeer verzorgd' omschreven (1x) tot: er wordt 'weinig inzicht in de context' gegeven (5x), waardoor een commissie bijvoorbeeld (te?) afhankelijk is van die ene persoon in de commissie die de stad goed kent. Soms geeft een commissielid zelf de benodigde informatie over een plan (1x), of de voorzitter leidt het plan in (1x). Als er een rayonarchitect vanuit een regionale welstandsorganisatie in de gemeente werkzaam is, wordt hij meestal ondersteund door een ambtenaar uit die gemeente (2x). Ook kan de rayonarchitect mede optreden als secretaris (1x). En als een gemeente veel monumenten telt, kan ook de monumentenambtenaar een toelichting verzorgen (2x); ook zijn er wel gemeentelijke stedenbouwkundigen in de vergadering om met de commissie over plannen te discussiëren. In vier gemeenten wordt de behandeling van de plannen door de visiterus als rommelig beoordeeld, bijvoorbeeld omdat de volgorde van behandeling niet wordt aangehouden of omdat commissieleden, plantoelichters, ontwerpers, opdrachtgevers en secretarissen allemaal om de opgehangen tekeningen staan.

Nog enkele bijzonderheden:

- Er is te weinig (beeld)materiaal voorhanden om de toetsing te kunnen begrijpen (1x).
- In de bezochte eenmanscommissie neemt de aanwezige ambtelijk plantoelichter tevens de rol van commissielid op zich, het officiële commissielid formuleert het advies (1x).
- Een volledig digitale presentatie wordt door een van de commissies lastig gevonden, omdat de leden geen kennis hebben kunnen nemen van onderliggende stukken (1x).

- De bespreking

Hoe verliep de bespreking van de plannen? Bespraken de commissieleden de plannen onderling, in dialoog met de planindieners of beide? In 12 gevallen werd bevestigd dat commissies gebruik maken van beide technieken om een advies te kunnen uitbrengen en dat men ze ook door elkaar gebruikt, afhankelijk van het type plan en/of de aanwezigheid van planindieners. Maar ook werd de vraag gesteld of er systeem zit in de planbehandeling. Wordt er een volgorde gehanteerd, wordt het plan van groot naar klein behandeld, van concept tot uitvoering, van context tot detail? Meestal wordt de volgorde: van concept tot detail/materialisering, goed doorgeëxerceerd. In drie gevallen wordt vermeld dat de planbespreking weinig gestructureerd plaatsvindt, dat de voorzitter dit laat gebeuren en dat daardoor ook de volgorde van concept tot details uit het oog dreigt te worden verloren. Als er dan niet een glashelder verslag uitrolt, dat de planindieners ook onder ogen krijgt, is het heel goed mogelijk dat hij naar huis gaat met een onduidelijke opdracht die te veel ruimte voor interpretatie laat. In vier rapportages wordt benadrukt dat de context van het plan te weinig aan bod komt en dat de commissie vrijwel meteen inzoomt op de architectonische vormgeving (objectgerichte benadering).

Uit slechts één verslag kwam naar voren dat de commissieleden nogal dwingend hun eigen opvattingen etaleren; in een andere gemeente constateerden de visiteurs juist dat de voorzitter mogelijk persoonlijke ontwerp-opvattingen van commissieleden onmiddellijk afkapte. Dit zijn dan wel de uitersten in de wijze van planbespreking. Meestal wordt er een tussenweg bewandeld, waarin gezocht wordt naar een beargumenteerde vakinhoudelijke onderbouwing, gebaseerd op de nota en kwalitatieve argumenten, zonder dat persoonlijke opinies worden geschuwd. Discussies worden gevoerd aan de hand van vigerend beleid.

Wel hebben sommige visiteurs belangrijke, kritische kanttekeningen die hier niet mogen ontbreken:

- Een begrip als 'goed van verhoudingen' laat nogal wat interpretatieruimte. Het blijft lastig helder onder woorden te brengen, wat je in een plan ziet. En soms zijn technische termen gewoon niet te vermijden. Dit wrekt zich vooral bij een te sterke objectgerichte benadering, waarbij de context vergeten wordt.
- Als er niet wordt verwezen naar de nota (of gebiedskenmerken), krijgt een advies gauw een subjectief tintje. Dan gaat het om meningen van wat er goed of slecht is aan een plan en ontbreekt de argumentatie op basis van welstandscriteria.
- Eigen meningen zijn niet slecht, zolang commissieleden ze niet dwingend laten gelden.
- De nota is kwalitatief onvoldoende, waardoor commissieleden het gevoel hebben ongewild te moeten terugvallen op persoonlijke oordelen in plaats van binnen vastgestelde kaders.

- Wat komt eerst: analyse of meteen planbehandeling?

Uit de enquête komt geen overtuigend beeld naar voren of er eerst wordt geanalyseerd voordat men naar de gekozen oplossing kijkt. Commissies die hun nota goed hanteren en de beschikking hebben over uitvoerige gebiedsgerichte criteria, hebben immers de kaders in handen waarbinnen het plan a priori moet kunnen worden beoordeeld. Hierbij speelt ook mee dat deskundige architecten in staat zijn heel snel een

plan te analyseren/te lezen. In vijf gevallen wordt de nota strikt gehanteerd en adviseert de commissie ook niet over meer dan wat in de nota wordt beschreven.

– Hoe is de wisselwerking tussen commissie en planindieners?

In tien rapportages wordt op een positieve manier hierover gesproken. Er wordt op een open, informele, niet dwingende manier met de planindieners gediscussieerd, waarbij ook alternatieven worden gesuggereerd. In tien rapportages wordt gemeld dat de planindieners open staat voor deze suggesties uit de commissie, omdat ze een resultaat zijn van collegiaal overleg. Van één commissie wordt vermeld dat de plannen eerst in een besloten vergadering worden voorbesproken, voordat ze in de openbare vergadering worden behandeld. Dit kan te maken hebben met plannen die in een gevoelige fase zitten en waarvoor een zekere procedure van behandeling moet worden afgesproken.

– Adviseert een commissie over meer zaken?

Uit in elk geval negen rapportages blijkt dat de commissie ook over andere zaken adviseert dan louter de welstandscriteria: van algemene kwaliteitseisen, via plattegronden, stedenbouw, bestemmingsplan, terreininrichting tot monumentale aspecten. Daarmee nemen deze commissies een taak waar van onafhankelijk adviseur van de gemeente op het gebied van ruimtelijke vraagstukken die gevraagd en ongevraagd adviezen geeft of kan geven. Weer andere commissies houden zich strikt aan de welstandsopdracht.

1h. *De welstandsnota*

Er werd in de enquête de vraag gesteld of de welstandsnota's op tafel liggen en of ze dan ook worden ingezien. Of juist niet en waarom dan? Worden de criteria specifiek genoemd?

- De nota ligt op tafel en wordt gebruikt (4x); de nota is direct opvraagbaar via pc van de secretaris (1x). Hoewel de nota op tafel ligt, wordt deze tijdens de visitaties niet ingezien. In een geval lijkt het gebruik van de nota geforceerd, samenhangend met het aangekondigde bezoek van de visitatiecommissie.
- De nota ligt niet op tafel, maar de voorzitter, leden en/of secretaris kennen de nota op hun duimpje (3x).
- In drie gevallen komen de welstandscriteria niet ter sprake; in één gemeente zegt de voorzitter dat de secretaris de criteria er in het verslag bij zal zetten.
- Een commissie zegt de nota niet te gebruiken, omdat de criteria niet helder zijn.

De conclusie uit bovenstaande is dat de welstandsnota/de criteria bij de meeste commissies een constante factor is bij de beoordeling van de plannen, als ter plekke raadpleegbaar document prominent op tafel of in het hoofd van de secretaris opgeslagen (de meeste secretarissen werken immers sinds 2003 permanent met dit document en kennen het van achteren naar voren). De opname van criteria in de agenda lijkt de aangewezen methode om te voldoen aan de gevraagde transparantie en afrekenbaarheid bij welstandsvergaderingen, zowel naar de planindieners als naar de commissie. Maar er zijn toch ook nog gemeenten waar de criteria in plaats van een basiskader, dat ook voldoende vrijheid biedt om te kunnen afwijken, als een soort bijsluiters worden gezien: dat lezen we later nog wel eens door.

– Kennen planindieners de nota?

In 12 van de 16 bezochte gemeenten is het niet duidelijk geworden of planindieners bekend zijn met de nota of de criteria; ontwerpers refereren er zelden aan. Slechts in een enkel geval blijken planindieners de nota of het beeldkwaliteitplan te kennen en van twee andere gemeenten vermoeden de bezoekers dat dit ook het geval zal zijn vanwege het hoge ruimtelijke kwaliteitsbesef in deze gemeenten. Maar de medaille heeft nog een andere kant: één ontwerper geeft aan van het hele bestaan van een nota überhaupt niet op

de hoogte te zijn. Een van de bezoekers constateert dienaangaande dat de indruk bestaat dat professionele indieners met grote bouwprojecten zich op de hoogte hebben gesteld van de nota (dat zijn ook degenen die zich aandienen voor vooroverleg), maar dat deze kennis ontbreekt bij de indieners van kleinere bouwaanvragen.

Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat het tijdig publiceren van een agenda, met inbegrip van de criteria, sterk de voorkeur verdient.

-Voldoet de nota?

In zes rapportages blijkt de huidige nota te voldoen. In vier rapportages worden er wensen voor aanpassingen (genoemd worden: terrassenbeleid, geldautomaten in puien). Eén commissie zegt bij te houden op welke punten de nota verbeterd moet worden. Twee commissies spreken uit dat de nota niet goed functioneert en dat dit een goede advisering belemmert. Drie commissies gebruiken de nota wel, maar vinden de criteria te globaal.

2. Samenvatting

De vorige rapportage van bezoeken aan welstandscommissies die in 2006 plaatsvonden, betrof de commissies in veertig gemeenten, nu is er een tussentijdse rapportage van commissies in 16 gemeenten. Interessant zijn natuurlijk de verschillen tussen de rapportage van 2006 en die van 2010. Welke verbeteringen kunnen we signaleren, welke hardnekkige problemen blijven zich voordoen en welke oplossingen zijn daarvoor te vinden en in hoeverre kan de Federatie Welstand daaraan een nuttige bijdrage leveren?

Zoals in de inleiding al aangegeven, is de visitatie die op een bepaalde dag plaatsvindt, een momentopname van een niet eenduidig proces. Het is een steekproef die zaken boven water moet zien te halen, opdat welstandscommissies beter kunnen functioneren. Echter, gemeenten richten hun ruimtelijke kwaliteitsbeleid verschillend in, sommige gemeenten vertonen daarin meer ambitie dan andere, commissies en welstandsnota's verschillen van elkaar, ook de werkwijze van commissies verschillen. Het is onmogelijk om daarin een systeem te ontdekken en de vraag is of dat noodzakelijk is. Gemeenten worden hier dus niet afgerekend op wat ze wel of niet goed zouden doen. Wel probeert de Federatie een soort grote lijn of rode draad te ontdekken die behulpzaam kan zijn bij het doorgronden van oorzaken en gevolgen van de welstandspraktijk.

In 2009/2010 zijn er telkens twee waarnemers op bezoek gegaan bij een commissie. Hierin verschilt de tweede visitatie van de eerste. De waarnemers werden aan elkaar gekoppeld: een secretaris met zijn commissievoorzitter, of secretarissen uit verschillende gemeenten. Ook probeert de Federatie andere partijen mee te laten visiteren. Het doel van de mix is om mensen kennis te laten nemen van de werkwijze in andere gemeenten en zo een spiegel voor te houden: doen we het zelf zo goed, of kan het beter? De komst van de waarnemers werd zo kort mogelijk voor de vergadering bij de secretaris van de te bezoeken commissie aangekondigd. In de vergadering stelden de waarnemers zich als zodanig voor. De visitatieverslagen werden vervolgens aan secretaris en commissie voorgelegd om eventuele feitelijkheden te corrigeren. Daarbij werd vermeld dat de verslagen alleen bestemd zijn voor intern gebruik en in geanonimiseerde vorm in de rapportage zullen verschijnen. De waarneming is niet bedoeld als afrekening; kritische punten van buitenaf kunnen goed zijn voor een herijking van een bestaande gang van zaken.

2a. Algemeen

Zoals ook al in de 2006-rapportage werd geconstateerd, vertonen de meeste commissies betrokkenheid en inzet bij de advisering. Hoe commissies zijn ingericht, hoe ze functioneren, verschilt per gemeente. Er zijn grote en kleine commissies, ze zijn geïntegreerd met de monumentencommissie of niet, ze noemen

zich commissie ruimtelijke kwaliteit, omdat ze in vooroverleg ook meedenken over beeldkwaliteitplannen, stedenbouwkundige visies, reclamenota's, enz. Hoe de commissie functioneert, is in belangrijke mate afhankelijk van de voorzitter. Zijn positie is cruciaal en gemeenten zullen sterker moeten werven op diens noodzakelijke bagage.

De waarnemers tekenen op dat de sfeer in de vergadering eigenlijk altijd prettig en informeel is naar bezoekers toe; personen die een plan komen toelichten kunnen direct aan de vergadertafel aanschuiven en hoeven niet lang te wachten. Een verschil met 2006 is dat er minder plannen per vergadering worden voorgelegd; de mandatering, uitgevoerd door de ambtelijke dienst, heeft een belangrijke vlucht genomen. Ook worden in sommige gemeenten de kleinere plannen door een 'kleine' commissie behandeld, die onder mandaat van de voltallige commissie werkzaam is. In 2009/2010 zijn er dus nergens overvolle agenda's gesignaleerd en een commissie die tegen de klok in werkt om alles afgehandeld te krijgen. De legere agenda kan overigens ook een gevolg zijn van de wereldwijde crisis, waarmee gemeenten al in 2009 te maken hadden en die leidde tot een drastische vermindering van het aantal bouwaanvragen.

2b. Samenstelling commissie

Deze is ten opzichte van 2007 niet gewijzigd: gemiddeld een voorzitter, twee architectleden en een ambtelijke secretaris. In de grote en middelgrote gemeenten zijn de commissies groter en ook breder qua discipline. Dan zitten er bijvoorbeeld ook landschapsarchitecten en cultuur- of bouwhistorici in de commissie. Burgerleden in de commissie is nog niet gemeengoed: in 2009/2010 zijn er dat twee op de 16 bezochte commissies. Toch zijn burgerleden waardevol in een commissie: ze kennen de stad goed (daar moeten ze wel op worden uitgezocht) en ze staan met beide benen op de grond. Ze vormen een directe link met de burgerij en de dingen die dagelijks in de gemeente plaatsvinden.

2c. Openbaarheid en klantvriendelijkheid

Klantvriendelijkheid is op zich goed geregeld. Zoals uit de enquête blijkt kunnen planindieners makkelijk de weg vinden naar de secretaris, om te overleggen op welk moment het plan behandeld kan worden. Secretarissen doen hun uiterste best plannen zo snel mogelijk op de agenda te krijgen; tot op het laatste moment kan er geagendeerd worden. Deze maximale klantvriendelijkheid gaat echter wel ten koste van openbaarheid. Omdat de agenda zo laat 'af' is, kunnen gewoon geïnteresseerde burgers er nauwelijks achter komen, wanneer een plan wordt behandeld.

Wat de informatievoorziening naar buiten betreft, is het met de openbaarheid nog niet optimaal gesteld. Welstandsnota's, loketcriteria, agenda's, verslagen, het is een enorme puzzel om deze gegevens met behulp van gemeentelijke sites boven tafel te krijgen. En in een aantal gevallen is er zelfs niets of heel weinig over te vinden. Sommige gemeenten schieten hierin duidelijk te kort.

De openbaarheid van vergaderen is op zich goed geregeld, maar hier doet zich wel het probleem voor dat stadskantoren tegenwoordig streng beveiligde bastions zijn, waar je niet zomaar binnen kunt lopen. Ook liggen de welstandskamers meestal niet naast de entree van het stadskantoor of gemeentehuis, waardoor men al dan niet geëscorteerd het gebouw door moet. De verplichte digitalisering die gepaard gaat met de aanschaf van dure apparatuur zal de openbaarheid nog verder beperken.

De ontvangst door de commissies verloopt plezierig, ook dat werd in de vorige rapportage al opgemerkt. Er heerst een ontspannen sfeer. Grote opdrachtgevers zijn gewend hun plan in commissies te presenteren en meer en meer gebeurt dit op een professionele manier in de vorm van powerpoints/toelichtingen door opdrachtgever of ontwerper. Kleinere plannen worden of door ambtenaren in mandaat afgehandeld, of komen op de agenda van kleine commissies, die dan tevens als een soort spreekuur kunnen dienen. Wel zou het aanbeveling verdienen als commissieleden zich via naamkaartjes kenbaar maken, waar dan ook de discipline bij vermeld zou kunnen worden. Dit scheelt tijdrovende voorstelrondjes.

Uitleg over procedures (hoe werkt een welstandscommissie, toepassing van criteria) vond in 2009/10 weinig plaats en dit werd ook in 2007 geconstateerd. In de tweede visitatie kwamen bezoekers veelal met herhalingsplannen en waren zij of in een eerder stadium op de hoogte gesteld, of kenden zij de procedure van vorige bezoeken. Goede informatie op de gemeentelijke website over criteria en werkwijze van een commissie zijn echter onontbeerlijk.

2d. Vergaderorde

Commissies bestaan nog steeds voor het grootste deel uit architecten, maar ook andere disciplines hebben intussen een plaats in commissies veroverd. Vooral in de geïntegreerde commissies, waarvan er bij deze visitatie zeven waren, kom je ook bouwhistorici of landschapsarchitecten tegen. Het burgerlid als kenner van wat er leeft in een gemeente is een waardevolle toevoeging van een commissie. Jammer genoeg wordt er nog steeds weinig gebruik gemaakt van de mogelijkheid een burgerlid in de commissie te benoemen. Vult een gemeente haar beschikbare vacatures liever met specifieke deskundigheid in, of zijn er andere oorzaken? In deze visitatieronde zijn ze niet achterhaald.

Ook in de vorige visitatierapportage blijkt dat de rol van de voorzitter cruciaal is voor een goed functioneren van de commissie. Diens vermogen om een vergadering efficiënt te leiden, tevens ook ruimte te bieden voor meningsvorming en debat, om alle min of meer at random geplaatste opmerkingen van commissieleden samen te vatten en de planindieners de zekerheid te geven dat hij op een helder omschreven advies kan rekenen, iemand die jargon vermijdt en bovenal een bindende figuur is tussen commissie en planindieners, iemand die respect heeft voor de inbreng van de commissiesecretaris en steunt op zijn oordeel in het verzamelen van informatie, is van het grootste belang voor de legitimiteit van commissie en uitgebracht advies. Een gemeenteraad als opdrachtgever van de adviescommissie moet erop kunnen vertrouwen dat het advies grondig, consistent en binnen de vastgestelde kaders wordt afgegeven. Nog afgezien van basale vereisten als het bijhouden van agenda en tijd.

Dergelijke voorzitters zijn dun gezaaid (in deze rapportage wordt van iets meer dan de helft geconstateerd dat de voorzitter zijn taak goed waarneemt). Gemeenten zouden meer energie moeten steken in het aantrekken van de juiste voorzitter, een persoon die ook in staat en bereid is met de portefeuillehouder over het gemeentelijke ruimtelijke beleid van gedachten te wisselen. Te vaak wordt nog gedacht dat iedereen in staat is een dergelijke commissie voor te zitten, terwijl in de praktijk blijkt dat dit voorzitterschap veel van een persoon vergt; de bouwwereld met alle wettelijke bepalingen is buitengewoon ingewikkeld.

2e. Planbehandeling

In dit gedeelte van het onderzoek werden vragen gesteld over de manier waarop plannen worden toegelicht, over de behandeling door de commissie, over de volgorde van de bespreking, over het gebruik van de nota. De planbehandeling valt in twee delen uiteen: de manier waarop de gemeente de voorbereidende werkzaamheden voor een commissievergadering organiseert, en de manier waarop de commissie omgaat met de aangeboden plannen door de secretaris, de behandeling in de commissie en de aanwezigheid van voldoende beeldmateriaal om het plan inzichtelijk te maken. Hierin zijn sinds de vorige rapportage weer stappen gemaakt door gemeenten. Een goede advisering staat en valt niet alleen met een goede voorzitter, maar bijna net zo hard met een goede secretaris. Hij is de *trait d'union* tussen gemeenten en commissie. Secretarissen/plantoetsers zijn sinds 2003 professioneler geworden, hun taken zijn explicieter gemaakt en zij hebben gewonnen aan statuut. Vaak zijn het de secretarissen die het verschil maken of er nuttige lijntjes zijn ontstaan tussen de commissie en de overige diensten en zelfs met de portefeuillehouder. Een wethouder zal in een vergadering 'een probleem' kunnen aankaarten, een jurist zal makkelijker een bestemmingsplan voorleggen. In de persoon van de secretaris is ook de parate kennis van de welstandsnota opgeslagen, voor zover deze passages al niet bij de agendering van bouwplannen worden toegevoegd.

Er is geen eenduidig oordeel te geven over de manier waarop plannen worden behandeld. Ontwerpers zijn in staat snel een plan te analyseren, waarna men geneigd is over te stappen op de potentiële verbeterpunten. Zolang deze opmerkingen vallen in de categorie collegiaal advies is er niets aan de hand. Juist het debatteren over alternatieven wordt vruchtbaar en stimulerend gevonden. Het moet nog maar eens worden gezegd: naast de universiteiten waar de onbekommerde student de gelegenheid heeft ruimschoots over architectuur met maatjes te debatteren, is de welstandscommissie vrijwel het enige podium waar collega's op vormgevingsgebied elkaar tegenkomen. Welstandscommissies zijn in die zin, naast de plek waar mede een bouwvergunning vorm krijgt, ook platforms, waar in culturele zin de voortschrijding van architectuur, zowel qua stijl, als uitvoering en techniek, wordt gemonsterd en verder gebracht. Kaders, criteria en welstandsnota's horen bij dat werk, vormen een belangrijke basis voor (juridische) helderheid en afrekenbaarheid, maar er is meer. De angst van een van de dorpsbouwmeesters bijvoorbeeld dat welstandscommissies en welstandsnota's de vrije ontplooiing van architectuur de kop in drukken, berust niet op waarheid en is ongegrond. Echte kwaliteit weet zich altijd manifest te maken.

Hoofdstuk 3

De nagesprekken

In het najaar van 2009 en voorjaar van 2010 zijn 16 gemeenten door telkens twee personen bezocht. Er werd een commissievergadering bijgewoond, die werd afgesloten met een gesprek met de voorzitter, de secretaris en eventuele commissieleden. Er werden gerichte vragen gesteld aan de hand van een lijst die de Federatie Welstand aanleverde (zie bijlage). De vragen hebben betrekking op 1. de relatie met de politiek 2. de relatie met de burgerij 3. de ambtelijke ondersteuning 4. de relatie tussen commissie en gemeentelijke diensten 5. de mate waarin – en welke – beleidsstukken langskomen bij de commissie. Het verslag van de nagesprekken werd aan de secretaris van de betreffende commissie gestuurd en was dus bedoeld als een intern stuk. Aan de secretaris werd overgelaten het verslag te delen met zijn commissieleden en met eventuele verbeteringsuggesties iets te gaan doen. De visitatiecommissie is zich telkens bewust geweest van het feit dat het om een momentopname gaat.

Het is niet mogelijk gebleken uit deze nagesprekken, net als bij de enquête, een klip en klare vergelijking te trekken. Heldere en eenduidige uitkomsten zijn er niet. Daarvoor verschilden de gemeenten te zeer van elkaar: hun ambities ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit of de taakopvatting, werkwijze en samenstelling van de commissies. Sommige vragen werden door tijdgebrek niet of onvoldoende beantwoord. Ook bleken commissies net geïnstalleerd, was een nieuwe secretaris aangetreden met een nieuw mandaat of was juist een verbetertraject ingezet. Het kwaliteitsspectrum blijkt groot: sommige commissies functioneren vrijwel probleemloos, met een meelevende gemeente op de achtergrond; sommige commissies barsten van energie en goede wil, maar worden daarin niet gesteund door de politiek, en in weer andere gemeenten lijken de commissieleden te berusten in een minder ideale gang van zaken.

In het verslag van de nagesprekken zullen we vooral ingaan op kwesties die in de visitatie zelf niet aan de orde zijn gekomen en op de ambities van commissies zelf.

1. Is er binnen de gemeente interesse in ruimtelijke kwaliteit en hoe is de relatie met de plaatselijke politiek?

Het is elders vaker gesignaleerd: gemeenten hebben vaak niet meer de beschikking over een eigen stedenbouwkundige dienst. Dit heeft te maken met zowel bezuinigingsoperaties bij gemeenten als een sterke nadruk op procesmanagement en faciliteren van extern ingebrachte plannen door ontwikkelende partijen. Gemeenten hebben zich meer en meer beperkt tot de regierol en een (volgens sommigen te) afstandelijke betrokkenheid. Met de stelling in het achterhoofd dat ruimtelijke kwaliteit prioritair afhankelijk is van een gedegen stedenbouwkundige basis en veel minder van een geslaagde architectuurvorm, betreuren sommige van de geraadpleegde commissies deze ontwikkeling. In een nagesprek betreurt de commissie het gebrek aan stedenbouwkundig kader, waardoor de welstandsnota bijna het enige bindende document is. Aan de andere kant van het spectrum staat de gemeente met veel beschermde dorpsgezichten en beeldkwaliteitplannen voor elke nieuwe uitbreiding, waar ruimtelijke kwaliteit in beleid is gevat en hoog in het vaandel staat.

In het algemeen kun je stellen dat een goed geëquipeerde commissie die voldoet aan de voorwaarden die de Woningwet 2003 stelt, meer kans biedt op een navenante interesse voor ruimtelijke kwaliteit binnen de gemeente. Gemeenten zijn afhankelijk van de politiek en de grilligheid van het politieke veld is de laatste jaren spreekwoordelijk. Goed opererende en politiek gesteunde commissies kunnen bij een volgend college nog steeds goed opereren, maar hoeven dan opeens geen politieke steun meer te krijgen en dan kan welstand onder druk komen te staan. Deze discontinuïteit in politieke steun heeft een

onmiddellijke weerslag op het beleid rond ruimtelijke kwaliteit. Toch blijkt uit de gevoerde nagesprekken dat in tien van de 16 gemeenten een onvoorwaardelijke tot voldoende politieke steun is en interesse in welstand; in de andere gemeenten staat aandacht voor ruimtelijke kwaliteit minder hoog op de agenda, of althans is deze minder zichtbaar voor de commissie. Ook staat welstand in een van de bezochte gemeenten onder druk.

2. Is er contact met wethouder, college en gemeenteraad?

Commissies hechten aan overleg met hun portefeuillehouder die het eerste aanspreekpunt is. De commissie moet haar onafhankelijkheid kunnen bewaren en zich niet onder (politieke) druk gezet voelen. In 13 gemeenten is er structureel prettig overleg met de portefeuillehouder, maar de manier waarop verschilt. De meeste gemeenten overleggen eenmaal per jaar met hun portefeuillehouder, bijvoorbeeld bij de presentatie van het jaarverslag, maar het overleg kan ook vaker plaatsvinden. Wethouders willen in vooroverleg nog wel eens complexe opgaven voorleggen aan de commissie. Mits dit integer gebeurt, waarbij ieders rol volstrekt helder is, vervult een commissie ook in zo'n geval haar taak als vaste adviseur ruimtelijke kwaliteit van de gemeente. Ook komt voor dat juist de secretaris overleg voert met de wethouder en dit communiceert met de commissie. In drie gemeenten is er helemaal geen overleg met de wethouder.

Het contact met de gemeenteraad beperkt zich merendeels tot het aanbieden van het jaarverslag, zonder mondelinge toelichting, hoewel er ook gemeenten zijn waar de relatie met de raad steviger is verankerd: er worden gezamenlijke fietstochten gemaakt en wijzigingen op de welstandsnota worden in een raadsvergadering besproken.

3. Wordt er van adviezen afgeweken en worden er ongevraagde adviezen gegeven?

Het (gemotiveerd) afwijken van adviezen vormt ook een barometer voor de juiste relatie tussen commissie en gemeente. In 13 van de 16 nagesprekken werd bevestigd dat de gemeente eigenlijk zelden afwijkt van het advies van de commissie. Hoewel niet in alle 16 nagesprekken naar voren kwam of de gemeente wel eens van een advies afwijkt, bleken vijf gemeenten het afwijkende advies te motiveren en bleken 3 gemeenten dat in het geheel niet te doen. Uit het nagesprek is niet helder naar voren gekomen hoe de vlag er bij de andere acht gemeenten bij hangt.

Met de vraag naar ongevraagde adviezen werd bedoeld of commissies in algemene zin wel eens ongevraagd, dus buiten de weg van het welstandsadvies om, een kritisch of waarschuwend geluid laten horen en of dergelijke signalen worden opgepikt. Veel gemeenten hebben inmiddels het kanaal van het vooroverleg gevonden, waarin in principe alles op tafel kan komen dat raakt aan de ruimtelijke ordening van de gemeente: ook zorgen die een commissie wellicht heeft over de massaliteit van een bouwplan. De commissie oefent dan haar brede taak uit van onbevooroordeelde ruimtelijke adviseur van de gemeente. Je zou al deze adviezen als ongevraagde adviezen kunnen zien, omdat ze immers buiten het wettelijke kader van de bouwaanvraag vallen. Maar de vraag of commissies zich ook 'buiten hun boekje' met ruimtelijk beleid bemoeien, en over welke onderwerpen dat dan ging, werd in deze visitatie te weinig beantwoord. Slechts in één gemeente werden kennelijk adviezen gegeven zoals boven bedoeld, die de gemeente meestal ook serieus oppakte. De secretaris van een andere gemeente meldt desgevraagd dat zijn commissie over alles mag adviseren wat haar goed dunkt. Maar er zijn ook vijf commissies die menen dat ongevraagd advies niet tot de taken van de commissie behoort. Zij voelen zich verantwoordelijk voor zorgvuldige uitvoering van de nota en zullen slechts behandelen wat de gemeente haar ter advisering aanbiedt, en niet meer dan dat.

4. Vraagt de gemeente de commissie om advies over andere beleidsnota's?

Deze vraag wordt door een meerderheid van de 16 commissies bevestigd: men adviseert over bestemmingsplannen, beeldkwaliteitplannen, ontwikkelplannen, reclamerichtlijnen,

monumenteninventarisaties, enz. Niet alle gemeenten doen dit even consequent of uitgebreid, blijkt uit de nagesprekken. Eén commissie vindt het jammer dat relevante beleidsstukken zo moeilijk boven tafel zijn te krijgen; een andere commissie adviseert wel bijvoorbeeld over een terrassennota, maar heeft geen idee wat er verder met het advies gebeurt.

5. Wijziging van de nota

De welstandsnota's die in 2003 verplicht werden opgesteld, zijn fabuleuze bronnen van kennis over de gebiedsinrichting (zowel nieuw, oud als landschap en groen) van gemeenten en zodanig moeten ze gekoesterd worden. Het bezwaar van dergelijke nota's is dat het dikke pillen zijn die moeilijk hanteerbaar zijn. Veel gemeenten hebben sindsdien hun sneltoetscriteria via handige folders of via hun site beschikbaar gemaakt voor de grote hoeveelheid bouwaanvragen die een kleine ingreep betreft. Intussen is in het kader van deregulering en vermindering van regeldruk een tendens waar te nemen waarin nota's aangepast moeten worden, omdat de gemeente burgers terwille wil zijn door meer wijken vergunningvrij te maken. De Federatie was benieuwd wat de commissies zelf vonden van de nota's waarmee ze te maken hadden, of er al wijzigingen op waren gekomen, en of gemeenten nog tevreden waren met de vigerende nota. In vijf nagesprekken werd er kritisch over de nota gesproken. Eén commissie (maar ook de raad van die gemeente) vindt de nota te globaal; een andere beschouwt de indertijd al doorgevoerde verruiming van loketcriteria als een slechte zaak. De commissies van twee andere gemeenten vinden de nota nauwelijks bruikbaar en de vijfde commissie beschouwt de huidige nota als ontoegankelijk en vaag en heeft zelfs de indruk dat bepaalde welstandsgebieden uit deze (nieuwe) nota zijn verdwenen. In 11 gemeenten is men tevreden met de huidige nota (die dus al enkele aanpassingen kan hebben doorgemaakt) of is men bezig de nota te wijzigen. In het beste geval worden die wijzigingen doorgesproken met de verantwoordelijke wethouder.

6. Burgerlid in de commissie?

De vraag over het opnemen van een burgerlid in de commissie werd ook al in de enquête gesteld. Als argument voor het burgerlid werd genoemd de kennis over de stad en de trait d'union met de lokale bevolking. Maar zijn er ook gemeenten die redenen hebben om juist geen burgerlid in de commissie te willen? In het nagesprek kwamen daarop vijf verschillende antwoorden: één gemeente zou het willen overwegen, een andere commissie meldt dat het niet erg speelt in de gemeente; in drie andere gemeenten is er geen behoefte aan een burgerlid, onder andere om financiële redenen.

7. Relatie met ambtelijke diensten?

Hoe belangrijk het is dat er tussen commissie en diensten structureel overleg is, bewijzen de commissies waar dat goed tot voortsprekend is geregeld. In deze gemeenten zijn zowel de commissie, als de wethouder, als de diensten tevreden over de samenwerking. Uit de 16 nagesprekken komt wederom een wisselend beeld naar voren. De relatie in sommige gemeenten is uitstekend, op basis van vertrouwen door een langdurige samenwerking. In andere gemeenten is de communicatie lastig, niet door gebrek aan vertrouwen, maar wel door voortdurende personele wisselingen, waardoor er geen vertrouwen kan worden opgebouwd, noch gemeenschappelijke dossier- of plankennis. In sommige gemeenten hebben stedenbouwkundige diensten, voor zover ze er nog zijn, moeite met 'de wijsneuzen uit die commissie'. Alle commissies waar de communicatie minder tot helemaal niet goed is geregeld, bepleiten een betere communicatie. Commissieleden spreken bijna in koor in de nagesprekken de wens daartoe uit: het komt de planbehandeling ten goede, zowel wat de inhoud betreft als de snelheid.

8. Contact met burgerij?

Voor een groot van de gemeenten geldt dat dit matig is. Er zitten geen of nauwelijks burgers in de zaal, behalve degenen die specifiek voor een plan komen. De afwezigheid van belangstellenden heeft te maken

met de slechte vindbaarheid van de vergaderlocatie (ver weg in gebouw, moeilijk bereikbaar door beveiliging of door het gegeven dat de agenda laat wordt opgemaakt en gepubliceerd, zodat burgers de boot missen). Maar er zijn gelukkig ook uitzonderingen. Opvallend is dat de gemeente waarin de agenda tijdig en uitvoerig op de website staat, ook belangstellenden trekt. In sommige gemeenten worden de vergaderingen helemaal niet openbaar aangekondigd en speelt welstand zich nog steeds onbedoeld in een soort achterkamer af.

9. Zijn commissieleden behoudens het commissiewerk nog bij hun gemeente betrokken?

De vraag werd gesteld om erachter te komen of commissieleden behalve het 'werk' dat zij in de commissie en als voorbereiding op vergaderingen verzetten (in geïntegreerde commissies en commissies ruimtelijke kwaliteit moet de hoeveelheid voorbereidend leeswerk van nota's en stukken niet worden onderschat!) nog op andere manieren betrokken worden bij de gemeente waarvoor ze adviseren. Worden ze uitgenodigd toelichtingen of lezingen te geven, bijvoorbeeld in het lokale architectuurcentrum? Zijn ze goed op de hoogte van de plattegrond van 'hun' gemeente, zijn ze geïnteresseerd in haar geschiedenis? Op deze vragen kwam onvoldoende antwoord om er een conclusie aan te verbinden. De indruk bestaat dat de relatie van commissieleden met de gemeente vooral zakelijk is.

10. Benoeming commissieleden.

Dit gebeurt via openbare advertenties, op voordracht van vertrekkend lid (wat de transparantie niet ten goede komt) of via een roulerend systeem (dit vindt plaats bij de regionale welstandsorganisaties).

11. Welke ambities hebben de commissies zelf?

We geven hier een aantal meningen van commissieleden ten beste. Met welke wensen voor verbeteringen lopen zij rond?

Gemeente 1: Commissie wil strikt toetsen op redelijke eisen van welstand, wil geen kwaliteitsteam zijn.

Gemeente 2: Commissie streeft naar de instelling van een commissie ruimtelijke kwaliteit (er is een aparte monumentencommissie).

Gemeente 3: Commissie zou meer in voortraject willen opereren.

Gemeente 4: Commissie zou meer aandacht willen voor openbare ruimte/ruimtelijke kwaliteit (bestemmingsplannen wel voorgelegd, maar te laat om nog te kunnen reageren).

Gemeente 5: Commissie zou betrokken willen zijn bij evaluatie en vernieuwing van de nota.

Gemeente 6: Commissie wil een soort woonmilieuatlas, waarin ambities, ervaringen en visies worden opgenomen.

10. Genoemde verbeterpunten

De betrokken commissieleden kwamen tot de volgende verbeterpunten:

- Meer betrokkenheid in voortraject.
- Beter toegankelijke, meer openbare vergaderlocatie.
- Presentatie over werking commissie in gemeenteraad.
- Beter informatievoorziening aan burgers.
- Meer publiciteit voor welstand en monumenten.
- Planindieners in vergadering uitnodigen.
- Meer ruimtelijke regie nodig; te veel gefocust op individuele plannen / gebouwen door ontwikkelaars.
- Meer algemene inzet van commissies.
- Contact tussen projectbouwmeester en commissie zou beter kunnen.
- Mandaat en schriftelijke verslaglegging evalueren.
- Scholing van welstandsambtenaren.

Hoofdstuk 4

Conclusies en actieplan

Onder welke omstandigheden en met welke inzet kunnen welstands- en monumentenadviezen nog beter worden? Er zijn beslist stappen voorwaarts gemaakt. De visitatie van 2007 keek terug op vijf jaar nieuwe welstandscommissies die als gevolg van de Woningwet 2003 onder andere, verbeterde omstandigheden moesten gaan functioneren. Deze commissies bevonden zich in een nieuwe situatie en dit vergde gewenning. In 2007 kon worden vastgesteld dat ongeveer de helft van de veertig bezochte welstandscommissies goed tot redelijk professioneel was en dat er bij de andere helft nog verbeteringen noodzakelijk waren, soms kleine, soms aanzienlijke. In 2010 is de conclusie uit 16 visitaties dat een kwart er nog een schep bovenop moet doen. In 2007 werden de verbeteringen gezocht in de taak van de voorzitter, integriteit en deskundigheid, openbaarheid en effectiviteit. Met dat laatste punt werd de interessante, maar nogal hypothetische vraag opgeworpen of ruimtelijke kwaliteit erop vooruit is gegaan, sinds er adviezen worden gegeven onder de vlag van een nota en criteria. Of is er soms geen verschil met de situatie van voor 2003, toen die kaders ontbraken? Het is een mooi onderwerp voor een diepgravende vergelijkende studie: wat gebeurde er voor en na 2003, of bij al die andere ijkpunten die het commissiewerk sinds zijn lange bestaan is tegengekomen.

De commissies kan niet langer verweten worden dat adviezen in achterkamertjes worden bekooktoofd; de gemeenteraad heeft immers haar handtekening onder nota en criteria gezet en de commissie gaat dienstbaar om met die opdracht. Met de toenemende juridisering, ook bij burgers zelf, moet dat een rustig gevoel geven; volledige objectiviteit is immers onbereikbaar, wat het adviseren rijk, maar ook kwetsbaar maakt. Een ander belangrijke vooruitgang is dat de kennis (geografisch, planologisch, cultuurhistorisch, enz.) over gemeenten sterk is toegenomen; een groot deel daarvan is sinds 2003 neergedaald in de welstandsnota's. (Bij gebrek aan stedenbouwkundige diensten in kleinere gemeenten, willen de welstandsnota's zelfs wel als ruimtelijk kader fungeren). En de toetsing zelf blijkt volop ruimte te geven om zowel precies binnen de kaders te blijven, als marges aan te grijpen voor collegiaal overleg en debat.

Uit deze visitaties blijkt dat de secretarissen gegroeid zijn in hun taak. Veel secretarissen zijn actief betrokken geweest bij, of hebben zelfs geschreven aan, de welstandsnota's in 2003. Daarmee hebben zij buitengewoon veel kennis vergaard over de gemeente, die zij op keer op keer met de commissie delen. Door de Woningwet is hun functie helder omljnd. Net als het belang van de voorzitter, kan een commissie haar werk niet optimaal uitvoeren zonder een secretaris die de vergadering degelijk voorbereid en alle achtergrondinformatie verzamelt. Bovendien zal de secretaris over het benodigde inzicht in architectuur en stedenbouw moeten beschikken, in het bijzonder binnen zijn gemeente, plus een vaardige en rationele pen moeten hanteren, om het verslag helder, afgewogen en – niet onbelangrijk tegenwoordig – juridisch houdbaar op papier te krijgen. De helderheid van het verslag is een sine qua non om latere misverstanden over planbehandeling te vermijden.

Het tijdig rouleren van commissieleden, waarbij zo goed mogelijk de gewenste disciplinaire samenstelling van een commissie wordt nagestreefd, is nuttig voor een telkens opnieuw onbevangen kijk op de ingediende plannen. De continuïteit in de advisering, die van het grootste belang is voor de status van het advies, wordt gewaarborgd door commissieleden om beurten te vervangen. Nog steeds maken architecten het grootste deel uit van commissies, hoewel de gemeenten met veel monumenten of gewoon met veel ambitie hun commissies heterogeen samenstellen. Door de wereldcrisis ontstaan er andere inzichten in de Nederlandse bouwopgave en kan men zich voorstellen dat andere onderwerpen dan alleen nieuwbouw de agenda van het commissiewerk gaan bepalen: herbestemming, reparatie en landschappelijke opgaven die door het vooroverleg ook tot het takenpakket van de commissie zijn gaan behoren, maar ook bestemmingsplannen en beeldkwaliteitplannen. Bij deze onderwerpen is niet zozeer het

ontwerpen aan de orde, maar is veel eerder een brede deskundigheid (zeg maar: wijsheid) nodig op de vlakken van ruimtelijke ordening, landschap of cultuurhistorie.

Weer staan er met de invoering van de Wabo ingrijpende wijzigingen en een cultuuromslag voor welstand voor de deur. Behandeltermijnen worden korter, wat een goede samenwerking tussen alle gemeentelijke afdelingen pertinent maakt, wil de bouwvergunning in acht weken afgegeven kunnen worden. Misschien wordt welstand in de toekomst wel overgeheveld naar de Wro en er gaan geluiden op om de welstandstoets aan het einde dan maar als overbodig af te schaffen. Maar er liggen werelden van verschil tussen het concept van een bouwopgave dat aan het begin van het proces wordt getoond en de – al dan niet in de loop der tijd (soms jaren) aangepaste – bouwtekening.

De komende tijd staat in het teken van uitdagingen en hopelijk ook kansen voor het commissiewerk. De verslagen van de visitaties met hun nagesprekken, waar commissieleden en secretarissen hun hart kunnen luchten over zaken rond de advisering die volgens hen verbeterd kunnen worden, zijn te beschouwen als een les voor zowel de Federatie als de commissies. Door bij deze bezoeken allerlei functies en personen vanuit het welstandswerk aan elkaar te koppelen en ook externen uit te nodigen in de waarnemingscarroussel mee te draaien, kunnen er verfrissende en leerzame blikken in andermans keuken worden geworpen. De visitatie krijgt hiermee het karakter van een intervisie. Het doorgaande visitatieproject aan leden, niet-leden, aan gemeentelijke commissies en commissies van regionale organisaties, is voor de Federatie zelf een middel om haar (koepelwerk)zaamheden uit te breiden, te versterken en te verfijnen.

Op welke *actiepunten* moet worden ingezet?

- De professionalisering van welstand kan nog steeds beter, dat geldt voor commissies, deskundige en niet-deskundige leden en voorzitters, maar ook voor secretarissen. Kort en goed moet de wet worden nageleefd: transparantie, zittingstermijnen, deskundigheid in een commissie, enz.
- Best practices zouden op alle fronten moeten worden gecommuniceerd en gedeeld, van de manier waarop je een goed advies schrijft, tot en met een website, waar informatie over welstand duidelijk en snel te vinden is.
- Het verdient aanbeveling welstands- en monumentencommissies te integreren, op voorwaarde dat het monumentenaandeel niet ondergesneeuwd raakt. Een subcommissie speciaal voor de typische monumentenaspecten is dan aan te raden.
- Een beter contact met de politiek is zeer wenselijk en leidt onmiddellijk tot een beter vertrouwen. In de gemeenten waar welstand steun, betrokkenheid en waardering ondervindt, blijkt altijd de wethouder de dragende figuur voor dit vertrouwen te zijn. Dit optimum zal niet altijd haalbaar blijken, maar pogingen daartoe moeten niet worden nagelaten.
- De terugkoppeling van de resultaten van beleidsadviezen moet worden verbeterd. Daar ligt ook een verantwoordelijkheid voor de adviseur, die op gezette tijd moet informeren wat er met het advies is gebeurd.
- Ook de samenwerking met ambtenaren uit belendende gemeentelijke diensten moet worden versterkt. Met de Wabo moet er meer dan ooit snel en loyaal worden samengewerkt om de vergunning binnen de termijnen gereed te hebben. Meer vooroverleg, waarbij ieder zich bewust is van zijn eigen verantwoordelijkheid, is de toekomst.
- De publieke informatie over welstand kan beslist beter.
- De Federatie Welstand zal, indachtig de resultaten van de twee uitgevoerde visitaties, onderzoeken of een systeem van 'certificering' van adviescommissies wenselijk en haalbaar is. Daarbij moet gedacht worden aan normstelling op het gebied van openbaarheid, transparantie,

efficiency, professionaliteit, mandatering, het naleven van wettelijke procedures en kwaliteitsrichtlijnen, rekrutering en vergoeding van commissieleden, en van klantvriendelijkheid.

- Het ligt in de rede per jaar ongeveer twintig gemeenten te bezoeken, in een roulerend systeem van kleine, middelgrote en grote gemeenten. Ook is het zinvol gebleken de mandaatcommissies te visiteren, om een goed beeld te krijgen van de advisering bij (kleinere) plattelandsgemeenten. Het is onmogelijk de 430 gemeenten in Nederland bijvoorbeeld om de vijf jaar allemaal te evalueren. De slecht functionerende commissies zouden in elk geval om de zoveel jaar langs de lat moeten worden gelegd.

Federatie Welstand
Oktober 2010